

Зовнішньоторговельні відносини Польщі й України

У статті розглянуто сучасний стан зовнішньоторговельних відносин Польщі й України, передумови їх розвитку, функціонування, структуру. Проаналізовано матеріали української та польської офіційної статистики зовнішньої торгівлі товарами й послугами, а також досвід Польщі у переорієнтації ринків збуту в результаті трансформаційних процесів.

Ключові слова: зовнішньоторговельні відносини Польщі й України, стратегічне партнерство, торгівля товарами й послугами, політика імпортозаміщення.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах розвитку європейського інтеграційного процесу, в якому активно бере участь Україна, загострюється значення збалансованого та справедливого, недискримінаційного розвитку її зовнішньоекономічних, зокрема, зовнішньоторговельних зв'язків з європейськими країнами-партнерами. Особливе місце в ряді таких країн-партнерів посідає Республіка Польща.

Виділимо причини особливого, стратегічного значення розвитку зовнішньоторговельних зв'язків з Польщею для України. Це безпосередня географічна близькість, наявність спільного кордону, тісні зв'язки протягом усього історичного розвитку; подібність за величиною території, чисельністю населення, мовною групою, ментальністю; схожі природно-географічні умови та ресурси; можливість і необхідність використання Україною європейського цивілізаційного підходу і досвіду Польщі в досягненні повного членства у Європейському Союзі. Цим пояснюється актуальність обраної тематики статті, у якій висувається **гіпотеза:** зовнішньоторговельні зв'язки України з її принципово важливим партнером – Республікою Польща складаються диспропорційно та асиметрично, на це є об'єктивні й суб'єктивні причини, які можливо усунути.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Відносини Польщі та України в галузі зовнішньої торгівлі активно вивчають дослідники обох країн, серед них значний вклад внесли В. Борщевський, Н. Мікула, М. Мальський, А. Сковронська-Лучинська, серед волинських науковців – М. Карлін, Н. Павліха та ін.

Мета й завдання дослідження: проаналізувати статистичні дані України й Польщі щодо зовнішньоторговельних відносин обох країн; виявити найбільші диспропорції у взаємній торгівлі; сформулювати пропозиції щодо усунення таких диспропорцій, у тому числі з використанням політики імпортозаміщення українською стороною.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Передумовами тісних міжнародних економічних зв'язків України та Польщі є досить значні площі територій обох країн, порівняно невелика різниця у чисельності населення, наявність спільного кордону протяжністю 535 км з 12 пунктами перетину, який одночасно є зовнішнім кордоном Європейського Союзу, функціонування двох євро регіонів – «Буг» та «Карпати».

Польща стала динамічно розвиватися як складова частина європейської та світової економіки з того часу, як країна почала перехід до демократії та ринкової економіки в 1989 р. Із 38 мільйонами населення Польща є найбільшим ринком серед країн колишнього соціалістичного блоку в Центральній та Східній Європі. Вона має кордони як з «новими», так і зі «старими» країнами ЄС. Польща приєдналася до ЄС у 2004 р. і головувала в ньому у другому півріччі 2011 р. Адаптація законів Польщі до вимог законодавства ЄС зумовила широкомасштабні реформи в економічній політиці держави і значно зменшила втручання уряду в приватний сектор. Реформи відбулися в таких сферах, як фінансові ринки, законодавство про підприємства та конкуренцію, бухгалтерський облік, права інтелектуальної власності [1]. Успіх реформ дозволив поліпшити середовище для приватного бізнесу та прискорити економічні реформи. Тепер Польща є шостою за розмірами національною економікою в ЄС.

Як і усі країни колишнього соціалістичного табору, до 1989 р. Польща мала найбільш інтенсивні зв'язки з членами Ради економічної взаємодопомоги, насамперед, з колишнім СРСР, і їй довелося пережити досить болісний етап економічних реформ і переорієнтації на нові ринки, переважно європейські. У 2013 р. на ЄС припадало 79 % експорту і 64 % імпорту Польщі [2], Україна ж експортує до ЄС 25 % товарів, а імпортує звідти 31 %.

Трансформаційні процеси відбулися і в економіці України, але за багатьма економічними показниками Україна значно поступається Польщі, насамперед, за розміром ВВП на душу населення. За останні 10 років польський зовнішньоторговельний обіг збільшився майже у 10 разів, а український – у 4,4 рази. Рівень безробіття в Україні нижчий, ніж у Польщі – 8 і 13 % відповідно, але чомусь на заробітки українці їдуть до Польщі, а не навпаки. Польща експортує на міжнародний ринок продукцію аграрно-промислового комплексу, у тому числі перероблені фрукти і овочі, м'ясо, молочні продукти, електромеханічну продукцію, автомобілі, літаки, судна, товари легкої промисловості. Основу польського імпорту складають машини і транспортне обладнання, хімікати, мінерали, паливо і мастильні матеріали. Як і в Україні, впродовж останніх сім років сальдо польської зовнішньої торгівлі від'ємне, але в окремі місяці 2012 і 2013 рр. торговий баланс був позитивний.

Американські дослідники відзначають, що коли решта Європи боролася з глобальною фінансовою кризою, польський ВВП за 2008 – 2012 рр. зріс на 18 % [1], і Польщу називали «зеленим островом» у морі червоного кольору. Звичайно, найближчими роками очікується сповільнення темпів економічного зростання Польщі як результат боргової кризи в Європі, але позитивна динаміка ВВП збережеться, на відміну від України, де ВВП скоротився за другий квартал 2013 р. на 1,3 % порівняно з відповідним періодом попереднього року і на 0,5 % порівняно з першим кварталом 2013 р.

Польське динамічне зростання частково зумовлене значними ресурсами зі структурних фондів і фондів вирівнювання ЄС, адже Польща є головним отримувачем коштів з цих фондів серед країн, що приєдналися до ЄС протягом 2004–2007 рр. Фінансування на 2014–2020 рр. буде спрямоване на продовження інфраструктурних проєктів, на розвиток енергетики та стимулювання інновацій. За період 2007–2013 рр. Польща отримала з європейських фондів 68,7 млрд євро [2].

Як і український ринок, польський є дуже диверсифікований за концентрацією споживачів. Міське населення у Польщі, як і в Україні, складає близько 60 % (в Україні – 65 %). Міські споживачі загалом мають значно вищу купівельну спроможність, ніж сільські жителі. Для розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій важливим моментом є володіння іноземними мовами, яке у Польщі значно покращилося, особливо у великих містах, після вступу до ЄС.

Експерти в цілому позитивно оцінюють торговельні відносини України та Польщі, вказуючи на великий потенціал їх розвитку. Водночас вони звертають увагу на те, що протягом багатьох років в Україні зберігається від'ємне сальдо взаємної торгівлі з Польщею. До того ж, реальне від'ємне сальдо ще більше з урахуванням недостовірного декларування суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності імпортованих товарів, заниження митної вартості, зокрема, з застосуванням схем подвійних інвойсів, контрабандного ввезення товарів та «човникової» прикордонної торгівлі [3].

Такі порушення мають місце, незважаючи на підписання ще у 2004 р. Протоколу між Державною митною службою України та Міністром фінансів Республіки Польща про співробітництво у сфері митної статистики, одна з цілей якого – досягнення точності та достовірності даних зовнішньоекономічної діяльності.

Взаємний інтерес з обох боків у розвитку зовнішньоекономічних відносин посилюється з утворенням незалежної України. У середині 1990-х років у Польщі почала зростати кількість бажаючих вивчати українську мову у Варшавському університеті, причому 95 % з цих людей не мали українського коріння, а інтерес українців до вивчення польської мови зростає з кожним роком.

Заслужують на увагу результати дослідження, яке виконане за сприяння американської агенції міжнародного розвитку (US Agency for International Development – USAID) у 2005 р., де зроблено такі принципові висновки про стан торгівлі між Польщею та Україною:

1. Рівень торгівлі між Польщею та Україною низький, але зростає зі значними перспективами на майбутнє.
2. Підприємства малого і середнього бізнесу в основному працюють на національних ринках, а більшість міжнародної торгівлі проводиться більшими бізнес-одинацями.
3. Найбільшим викликом українському експорту є застарілі інституційні рамки, які погіршилися після вступу Польщі до ЄС.
4. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) може поліпшити шанси для очікуваного покращення українських інституційних рамок, таких як модернізація митниць.
5. Безпосереднє співробітництво між бізнесом у галузі ІКТ вдосконалить ефективність малого і середнього бізнесу у транскордонній торгівлі незалежно від реформ, здійснюваних урядом [4].

Існує значна асиметрія у взаємній торгівлі України й Польщі. Так, за перше півріччя 2013 р. частка Польщі в експорті України склала близько 4 %. Як партнер за експортом, Польща посіла п'яте місце після Росії, Туреччини, Китаю, Італії. Експорт до Польщі за цей період зменшився аж на 11,3 %. За імпортом товарів до України Польщі належить 4,2 %, тобто четверте місце після Росії, Китаю та Німеччини, але імпорт з Польщі за цей же час зріс на 13,7 %. Отже, негативне сальдо торгівлі для

України поглиблюється. Подібна ситуація спостерігалася і попереднього року: експорт товарів до Польщі зменшився на 8 %, тоді як імпорт виріс на 12 %. Навіть у торгівлі послугами, яка є для України дуже важливою і за якою вона має загальне позитивне сальдо, з Польщею також негативне сальдо.

Місце України у зовнішній торгівлі Польщі скромніше: на експорт до України припадає 2,9 % всього експорту Польщі, а імпортується з України тільки 1,2 % загального обсягу імпорту.

Таблиця 1

Зовнішня торгівля товарами України з Польщею (2011 р.), млн дол. США*

Стаття експорту/імпорту	Експорт України до Польщі	Імпорт України з Польщі	Сальдо	Експорт/імпорт, %
Всього	2791,8	4688,0	-1896,2	59,6
1. Живі тварини і продукція тваринництва	11,7	108,7	-97	10,8
2. Продукція рослинництва	272,0	173,4	+98,6	156,8
3. Жири й олії	83,8	1,6	+82,2	5237,5
4. Готові харчові продукти	136,6	204,4	-67,8	66,8
5. Мінеральні продукти	805,3	250,8	+554,5	321,1
6. Продукція хімічної промисловості	230,6	478,3	-247,7	48,2
7. Пластик, гума та ін.	24,8	527,7	-502,9	4,7
8. Сирі шкури і шкіряні матеріали та вироби	9,3	45,0	-35,7	20,7
9. Дерево і вироби з дерева	159,7	109,1	+50,6	146,4
10. Паперова маса, папір і вироби	14,7	324,1	-309,4	4,5
11. Взуття, головні убори тощо	1,2	66,9	-65,7	1,8
12. Текстиль і текстильні вироби	9,9	257,8	-247,9	3,8
13. Кераміка, скло, вироби з каменю	20,4	172,3	-151,9	11,8
14. Коштовні камені, метали, перли	0	4,3	-4,2	0
15. Базові метали і вироби	799,1	511,4	+287,7	156,3
16. Машини, механізми, електротехнічне обладнання	182,5	893,7	-711,2	20,4
17. Транспортні засоби	13,9	416,0	-402,1	3,3
18. Прилади оптичні, фотографічні, вимірювальні	1,0	47,9	-46,9	2,1
19. Різні промислові вироби	10,8	93,0	-80,2	1,2
20. Твори мистецтва	0,1	1,5	-1,4	6,6

*Складено і розраховано автором за [5].

Дані таблиці дають змогу стверджувати, що за більшістю товарних позицій баланс складається на користь польської сторони: експорт Польщі в Україну перевищує імпорт за 15-ма позиціями з 20 і тільки за 5-ма позиціями баланс складається на користь України. Але всі ці наші виграшні позиції – сировина і сільськогосподарська продукція: продукція рослинництва, жири та олії, дерево і вироби з дерева, мінеральні продукти, базові метали. Отже, є всі підстави для того, щоб у зовнішньоторговельній політиці України на польському векторі почати застосовувати на практиці давно вже проголошену українським урядом політику імпортозаміщення для врівноваження зовнішньоторговельного балансу.

Потрібно порівняти офіційні дані центральних статистичних органів обох країн про величину експорту й імпорту товарів, тому що тут є певні розбіжності, які ставлять дослідника в складну ситуацію: кому довіряти більше? За даними української статистики, у 2011 р. експорт товарів з України до Польщі становив 2794 млн дол., що на 2,2 млн дол. більше, ніж за польськими даними, наведеними вище у таблиці, а от за імпортом України з Польщі різниця значно більша: українська статистика стверджує, що в 2011 р. Україна імпортувала товарів з Польщі на суму 3184 млн дол., що на 1504 млн дол., тобто на півтора мільярда, менше, ніж показує польська державна статистика. Таку величезну розбіжність важко пояснити застосуванням різних методик обчислення, тим більше, що в Україні застосовується Український класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), розроблений на основі Міжнародної системи описування і кодування товарів.

На нашу думку, реальні можливості імпортозаміщення в Україні є за такими статтями: живі тварини і продукція тваринництва, продукція хімічної промисловості, машини, механізми, електро-

технічне обладнання. На значно дальшу перспективу віддаляються шанси імпортозаміщення в галузях легкої промисловості (статті 11 – взуття, головні убори та 12 – текстиль і текстильні вироби). Це пов'язано з тривалою кризою в легкій промисловості України і неконкурентоздатністю національних виробів порівняно з польськими на українському ринку. Диспропорція у взаємній торгівлі за цими двома статтями надзвичайно велика: коефіцієнт покриття імпорту експортом складає відповідно 1,8 та 3,8 %. Тобто імпорт з Польщі перевищує експорт України до Польщі за цими групами товарів відповідно у 56 і 26 разів.

Зовнішня торгівля Польщі загалом повністю переорієнтована на ринки високорозвинутих країн, особливо за показником експорту. У 2012 р. частка цих країн у польському експорті товарів склала 82,3 %, відповідно на країни, що розвиваються, припадало 8,1 %, а на країни Центрально-Східної Європи – 9,6 %. З імпортом картина дещо інша: його частка з розвинутих країн склала 64,6 %, з країн, що розвиваються, – 19,5 %, з країн Центрально-Східної Європи – 15,9 %. Тобто Польща має стале позитивне сальдо з розвиненими країнами і негативне – з іншими.

Аналіз динаміки товарного експорту та імпорту Польщі дає змогу зробити висновок про тенденцію до вирівнювання торговельного балансу. В 2012 р. порівняно з 2008 р. експорт товарів збільшився на 7 %, тоді як імпорт зменшився на 6 %, хоча загальне сальдо в 2012 р. залишалось негативним.

Проаналізуємо торгівлю України та Польщі за деякими групами товарів (табл. 2).

Таблиця 2

Експорт, імпорт Польщі за видами продукції (2011 р.), млн дол. США*

Найменування продукції	Імпорт всього	Імпорт з України	% імпорту з України	Експорт всього	Експорт до України	% експорту до України
1. Харчові продукти та живі тварини	13810	203	1,5	17 652	447	2,5
2. Напої і тютюнові вироби	1246	4,6	0,4	2385	7	0,3
3. Неїстівна сировина, крім палива	7351	946	12,9	4488	46	1
4. Мінеральне паливо і мастила	26 779	176	0,7	9232	240	2,6
5. Жири та олії	930	84	9	378	16,7	4,4
6. Хімічна продукція	30 139	250	0,8	17 005	734	4,3
7. Різні промислові товари	38 667	901	2,3	40 566	1384	3,4
8. Продукція машинобудування і транспортне обладнання	67 389	196	0,3	73 966	1287	1,7
9. Інші промислові товари	20 824	31	0,1	24 263	525	2,2

*Складено і розраховано автором за даними [5].

Наші розрахунки показують, що частка імпорту з України перевищує середній показник за такими групами товарів: харчові продукти та живі тварини, неїстівна сировина, крім палива, жири та олії, різні промислові товари. Частка експорту Польщі до України перевищує середній показник за такими групами: жири та олії, хімічна продукція, різні промислові товари.

Якщо говорити про торгівлю послугами, то в Польщі вона зростає. За даними Світового банку, в 2002 р. показник складав 10,2 %, а у 2011 р. – 13,2 %. Цей показник обчислюється як сума експорту й імпорту послуг, поділена на ВВП [6].

Аналогічний показник, який ми обчислили за даними Державної служби статистики України, склав у 2012 р. 11,5 %. Отже, зовнішня торгівля послугами для України у числовому вимірі має менше значення, ніж для Польщі. Загалом же, як відомо, торгівля послугами для України украй важлива. Експорт послуг України завжди перевищував імпорт, а сальдо торгівлі навіть з Російською Федерацією було і залишається позитивним. Проте в торгівлі послугами з ЄС, у тому числі з Польщею, ситуація інша. Імпорт послуг України з Європи більший, ніж її експорт.

За даними статистики Польщі, експорт послуг до України в 2012 р. склав 1711 млн дол., а за даними українських статистів, імпорт послуг із Польщі досяг лише 176 млн дол., що майже вдесятеро менше. Експорт послуг з України до Польщі, за даними Державної служби статистики України, становив 142 млн дол., а за польськими даними – 302 млн дол. Тобто сальдо взаємної торгівлі послугами, як і товарами, склалося не на користь України, але, за нашими даними, воно досягло мінус 34 млн дол., а за польськими даними – мінус 1409 млн дол. Таким чином, потрібна подальша ретельна

співпраця між державними органами Польщі й України, можливо, із залученням офіційних органів перевірки Євростату чи інших організацій.

Нижче подаємо дані про зовнішню торгівлю послугами, які почерпнули з польських джерел (табл. 3).

Таблиця 3

Місце України в зовнішній торгівлі послугами Польщі (2012 р.), млн дол. США*

Експорт послуг Польщі, всього	37901
в тому числі до України	1711
Частка України в експорті послуг Польщі, %	4,5
Імпорт послуг Польщі, всього	31923
в тому числі з України	302
Частка України в імпорті послуг Польщі, %	0,94
Сальдо Польщі в торгівлі послугами з Україною	1409
Експорт послуг залізничного транспорту Польщі всього	429
в тому числі до України	6
Частка України в експорті послуг залізничного транспорту, %	1,4
Імпорт послуг залізничного транспорту Польщі, всього	476
в тому числі з України	26
Частка України в імпорті послуг залізничного транспорту, %	5,5
Експорт подорожей Польщі, всього	10960
в тому числі до України	1504
Частка України в експорті подорожей, %	13,7
Експорт роялті і ліцензійних послуг, всього	229
в тому числі до України	11
Частка України в експорті роялті	4,7
Експорт торгово-посередницьких послуг Польщі, всього	702
в тому числі до України	40
Частка України в експорті торгово-посередницьких послуг, %	5,6

*Складено і розраховано автором за даними [7].

Для Польщі Україна виступає одним із найважливіших ринків збуту послуг. В експорті послуг Польщі Україні належить четверте (!) місце після Німеччини, Нідерландів і США, до України продається 4,5 % усіх польських послуг. Перевага у торгівлі послугами з українського боку зафіксована лише в послугах залізничного транспорту, де Україна має позитивне сальдо. Найголовнішою статтею польського експорту послуг до України є подорожі, за якими Україна займає друге місце після Німеччини з часткою майже 14 % в загальному експорті подорожей Польщі. Важливе місце займає продаж до України торгово-посередницьких послуг, де на експорт до України припадає 5,6 %.

Україні потрібно проводити політику імпортозаміщення і стимулювання експорту не лише в торгівлі товарами з польськими партнерами, а й у торгівлі послугами. Насамперед, це стосується покращення пропозиції послуг інших видів транспорту, крім залізничного, також послуг освіти, ділових і фінансових, страхових, комп'ютерних і туристичних послуг.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Республіка Польща виступає стратегічно важливим із економічного погляду партнером України у торгівлі товарами і послугами, а також в усіх інших формах міжнародних економічних відносин. Потенціал взаємної торгівлі Польща використовує значно ефективніше, ніж Україна, через що сформувалася помітна асиметрія у торговельно-економічних зв'язках.

Слід вирішити питання достовірності даних зовнішньоторговельної статистики, оскільки існують величезні відмінності у величинах експорту-імпорту з обох боків кордону. На нашу думку, більш достовірними є дані польської статистики, на які в основному і спиралися.

Джерела та література

1. Doing Business in Poland [Electronic resource]. – Access of mode : <http://export.gov/Poland/doingbusinessinpoland/index.asp>

2. Poland Balance of Trade [Electronic resource]. – Access of mode : <http://www.tradingeconomics.com/poland/balance-of-trade/>
3. Президент України Віктор Янукович зустрівся з Президентом Польщі Броніславом Коморовським [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uanews.dp.ua/politics/2013/10/09/22903.html>
4. Assesment of Ukraine-Poland Cross-Border Trade. Executive Report [Electronic resource]. – Access of mode : pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADH844.pdf
5. Yearbook of foreign trade statistics of Poland, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/SY_yearbook_of_foreign_trade_statistics_2012.pdf
6. Trade in services [Electronic resource]. – Access of mode : <http://www.tradingeconomics.com/poland/trade-in-services-percent-of-gdp-wb-data.html>
7. Yearbook of foreign trade statistics of Poland, 2013, p. 208-219 [Electronic resource]. – Access of mode : http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/SY_yearbook_of_foreign_trade_statistics_2013.pdf

Корчун Валентина. Внешнеторговые отношения Польши и Украины. В статье рассматриваются современное состояние внешнеторговых отношений Польши и Украины, предпосылки их развития, функционирования, структура. Проанализированы материалы украинской и польской официальной статистики внешней торговли товарами и услугами, а также опыт Польши в переориентации рынков сбыта в результате трансформационных процессов.

Ключевые слова: внешнеторговые отношения Польши и Украины, стратегическое партнерство, торговля товарами и услугами, политика импортозамещения.

Korchun Valentyna. Foreign Trade Relations between Poland and Ukraine. The article considers the current state of trade relations between Poland and Ukraine, the preconditions for their development, their functioning and structure. Materials of Ukrainian and Polish official statistics of foreign trade in goods and services, as well as the experience of Poland in the reorientation of markets as a result of the transformation processes are analyzed.

Key words: foreign trade relations between Poland and Ukraine, strategic partnerships, trade in goods and services, the policy of import substitution.